



KANIŪKŲ KAIMO TRAGEDIJA

1944 01 29

Prieš 80 metų raudonieji partizanai nužudė keliaisdešimt Eišiškių aps. Jašiūnų vls. Kaniūkų k. (dabar Šalčininkų r.) gyventojų, o kaimą sudegino. Kodėl įvyko ši tragedija? Atsakymo į ši klausimą reikėtų ieškoti sovietų (raudonųjų) partizanų ir vietinių gyventojų priešpriešoje, kuri Pietryčių Lietuvoje buvo ypač aštri.



Lietuvos žemėlapis su tame pažymėtu Šalčininkų rajone esančiu Kaniūkų kaimu

Kaniūkų kaimas buvo įsikūręs Rūdninkų girios pakraštyje. Šiame miškų masyve nuo 1943 m. rudens bazavosi gausios minėtų partizanų pajėgos: čia veikė Lietuvos komunistų partijos (bolševikų) (LKP (b)) Genriko Zimano vadovaujamas Pietų srities pogrindžio komitetas, Lietuvos partizaninio judėjimo štabo būriai, Raudonosios armijos Generalinio štabo Žvalgybos valdybai pavaldus būrys N-14, būriai, kuriuos sudarė iš geto pabėgę žydai, užklysdavo raudonieji partizanai, įsikūrė gretimuose Gudijos rajonuose. 1944 m. pavasarį gироje buvo apie 2 tūkst. partizanų ir besislapstančių žmonių.

Sovietų partizanai pagal vadovybės nurodymus vykdė diversijas ir teroro išpuolius vokiečių kariuomenės užnugaryje: sprogindavo arba gadindavo geležinkelius, nutraukdavo telegrafo laidus, rengdavo pasalas keliuose ir t. t. Jų veiksmai sukeldavo vokiečių keršto akcijas, nukreiptas prieš civilius gyventojus: buvo deginami kaimai, jų gyventojai išvežami darbams ar net žudomi. Be to, vietiniai gyventojai ypač kentėjo nuo raudonųjų partizanų terorizavimo ir plėškavimų, kurie vadinti „paruošų operacijomis“.

Esant tokioms aplinkybėms, 1943 m. rudenį, siekiant apsiginti nuo stiprėjančių sovietų ginkluotojo pogrindžio puldinėjimų, kūrėsi vietiniai ginkluoti savisaugos būriai. Pagrindinis kaimų savisaugininkų tikslas – ginti savo ir kaimynų turtą nuo raudonųjų partizanų plėškavimo. Tais pačiais metais Kaniūkų kaime buvo suformuotas Vladislavo Voronio vadovaujamas savisaugos būrys. Iš pradžią būriui priklausė 5 ar 6 žmonės, vėliau šis skaičius padidėjo iki 30 žmonių. Padedant lietuvių policijai, būrys buvo suorganizuotas ir iš Kaniūkų kaimo valstiečių. Jis turėjo daugiau kaip 20 šautuvų, nupjautavamzdžių šautuvų, pistoletų ir kitos karinės amunicijos. Ilgainiui suformuotas dar vienas savisaugos būrys, kuriam vadovavo Adolfas Radikovskis.

Kaniūkų kaimas buvo strategiskai svarbioje sovietų partizanams vietoje: prie kelio, kuriuo jie eidavo į kovines ir ūkines operacijas. 1943–1944 m. žiemą Kaniūkų kaimo apylinkėse savisaugos būrys surengė kelias pasalas ir apšaudė partizanus. 1943 m. žiemą savisaugininkų grupė persekiojo sovietų partizanų vilkstinę, vežančią iš Kaniūkų paimtą turta. Gerviškių kaimo apylinkėse savisaugininkai pasivijo raudonuosius partizanus ir juos apšaudė. Per susišaudymą partizanai pabėgo, o turta atsiėmė Kaniūkų kaimo gyventojai.

Susikūrus kaimų savisaugos būriams, vietinių gyventojų ir sovietų partizanų priešprieša peraugo į ginkluotus konfliktus. Atsakydami į kaimiečių pasipriešinimą, partizanai imdavosi keršto akciją. Vieno tokio išpuolio aukomis tapo Kaniūkų kaimo gyventojai. Siekdami parodyti savo galia ir įbauginti Rūdninkų girios kaimų savisaugininkus, sovietų partizanai suplanavo ir įvykdė baudžiamąją operaciją. Archyviniai dokumentai byloja, kad įsakymą įvykdyti šią akciją davė LKP Pietų srities pogrindinio komiteto sekretorius Genrikas Zimanas, o jai vadovavo „Margirio“ būrio vadas Albertas Barauskas. Akcijoje dalyvavo jungtinės raudonųjų partizanų pajėgos (apie 150 asmenų). Išpuolyje galėjo dalyvauti būrių „Mirtis okupantams“, „Mirtis fašizmu“, „Keršytojas“, „Margiris“, „Už tėvynę“, „Perkūnas“, „Pergalė“ ir Raudonosios armijos Generalinio štabo žvalgybinės diversinės grupės (tikėtina, kad tai būrys N-14) nariai.

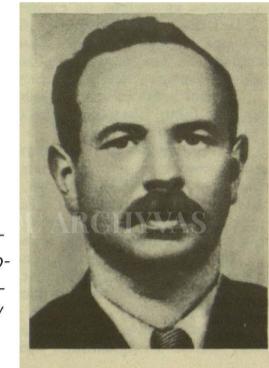
1944 m. sausio 29 d., ankstų ryta, partizanai apsupo Kaniūkų kaimą ir jį sunaikino. Remiantis Saugumo policijos duomenimis, raudonieji partizanai iš keturių kulkosvaidžių ir kitų ginklų kaimą apšaudė padegamosiomis kulkomis. Nuo kulkų užsidegė trobesiai. Kaime buvę savisaugininkai atsišaudė apie 45 minutes, paskui pasitraukė. Savisaugos būrio narys Juozas Bobinas buvo nušautas, o savisaugininkas Juozas Varonis – sunkiai sužeistas. Anot Saugumo policijos pranešimų, trys sovietų partizanai sunkiai sužeisti, o vienais – nukautas. Nužudyti 35 vėtų gyventojai (tarp jų vyrai, moterys, vaikai), 13 sužeista, iš jų 10 – sunkiai. Gaisro metu sudegė 36 gyvenamieji namai, 40 kluonų, 39 tvartai, pirtis. Sudegė viskas, kas buvo trobesiuose: 50 karvių, 16 arklių, apie 50 kiaulių, apie 100 avių, 400 vištų, inventorius ir pašarai.

Kaimo gyventojų tautinės tapatybės klausimas nėra visiškai aiškus. Istorikas dr. R. Zizas teigia, kad tame daugiausia gyveno tautiškai susipratę lietuviai. 1942 m.

visuotinio Lietuvos generalinės srities gyventojų surašymo duomenys byloja, kad didžioji kaimo gyventojų dalis kalbėjo gudų kalba, nors nurodyta lietuvių tautybė. Pažymėtina, kad lenkai kaimą laiko lenkišku, o žuvusius jo gyventojus – lenkais.



Sovietų partizanas
Albertas Barauskas,
in: <https://alkas.lt/2023/02/01/v-rutkauskine-kaniuku-kaimo-gyventuju-zudynes-sovietiniu-partizanu-prisiminimu-knygoje-albertas-barauskas-greitas>
[žiūrėta 2024 01 03].



LKP Pietų srities pogrindinio komiteto sekretorių Genrikas Zimanas.
Lietuvos ypatingasis archyvas (f. K-42, ap. 2, b. 18, l. 105-2-47)



Sovietų partizanai. 1944 m. liepa

Pagal jau minėto visuotinio Lietuvos generalinės srities surašymo duomenis ir istorijos tyrinėtojo Česlavo Malevskio surinktą informaciją, paaikškėjo, kad per išpuolį galėjo būti nužudyti šie Kaniūkų kaimo gyventojai:

Lietuviai: Tubinienė Ivašė (Tubin Iwaška), Tubinis Jonas (Tubin Jan) ir Vaišnys Ignas (Wojsznis Ignacy).

Gudų kalba kalbėję lietuviai: Bandelevičius Stasys (Bandalewicz Stanisław), Bandelevičius Juozas (Bandalewicz Józef), Bandelevičius Mečys (Bandalewicz Mieczysław), Bandelevičius Zigmantas (Bandalewicz Zygmunt), Bobinienė Viktorija (Bobinowa Wiktoria), Bobinas Juozas (Bobin Józef), Bobinas Marijonas (Bobin Marian), Bobinaitė Jadvyga (Bobinówna Jadwiga), Jankauskienė Stasė (Jankowska Stanisława), Jankauskas Stasys (Jankowski Stanisław), Lašakevičienė Juzė (Łaszakiewicz Józefa), Lašakevičiūtė Genė (Łaszakiewiczowna Genowefa), Lašakevičiūtė Janina (Łaszakiewiczowna Janina), Marcinkevičius Vincas (Marcinkiewicz Wincenty), Marcinkevičienė Elena, Molienė Stasė, Moltė Danutė, Parwickienė Uršulė (Parwicka Urszula), Parwickas Juozas (Parwicki Józef), Vaitkevičienė Zosė (Wojtkiewicz Zofia), Varonienė Ona (Woronisowa Anna), Varonis Marijonas (Woronis Marian) ir Varonaitė Valentina (Woronisowna Walentyna).

Lenkas Rauba Mykolas (Rouba Michał).

Taip pat Bobinas Antonijus (Bobin Antoni), Bobinas Ivanas, Bagdonas Edvardas (Bogdan Edward), Bandalevičiūtė Stefanija (Bandalewiczowa Stefania), Dubina Ivanas, Ginkovičius Josifas, Laškevičiūtė Ona (Łaszakiewiczowna Anna), Molis Stanislovas (Molis Stanisław), Pilžys Kazimieras (Pilžys Kazimierz), Pilžienė, Pilžytė Genė (Pilžysówna Gienia), Pilžytė Teresė (Pilžysówna Teresa), Pilžys Josifas, Tubinaitė Maryja (Tubinówna Marysia) ir Šcepūra (Ściepura).

Šis susidorojimas su Kaniūkų kaimo gyventojais yra žiauriausia raudonųjų partizanų baudžiamoji akcija prieš kaimų savisaugą, virtusi tikromis skerdynėmis.



Atminimo kryžius 1944 m. sausio 29 d. sovietų partizanų sudegintam Kaniūkų kaimui ir išžudytiems jo gyventojams atminti.
Atidengtas 2004 m.

Parengė Andrius Tumavičius

Siekdamas teisinio žudynių įvertinimo, tyrimus vykdė Lenkijos tautos atminties institutas, Lietuvos Respublikos generalinė prokuratūra ir Šalčininkų r. apylinkės prokuratūra. Kol kas Kaniūkų tragedijos tyrimas dar nebaigtas.

Šalčininkų rajono savivaldybės vadovų rūpesčiu kaimo pakraštyje pastatytas atminimo kryžius nužudytių gyventojų atminimui. Šalia įvažiavimo į Kaniūkų kaimą pastatytas ženklas, nurodantis nekaltais nužudytių žmonių atminimo vietą.